

UMUMIY O'RTA VA PROFESSIONAL TA'LIMDA KASB-HUNARGA YO'NALTIRISH OMILLARI

Mamajonova Fotima Akramovna

SH.Rashidov tumani, 60-IDUM Texnologiya fani o'qituvchisi, Jizzax, O'zbekiston

***Annotatsiya:** Ushbu maqolada o'quvchi yoshlarning kasbiy o'zini o'zi belgilash mexanizmlarini takomillashtirishga qaratilgan kasb-hunarga yo'naltirishning ayrim omillari inson kapitalini rivojlantirishda ahamiyatga ega ekanligi ochib berishga harakat qilingan.*

***Kalit so'zlar:** kasb-hunarga yo'naltirish, kasbiy o'zini o'zi belgilash, kasb tanlash, mexanizm, o'quvchi yoshlar, inson kapitali*

***Аннотация:** В данной статье ставится задача выделить значение профориентации в развитии человеческого капитала, при этом некоторые факторы, ведущие к карьерному росту, направлены на совершенствование механизмов профессионального самоопределения студентов.*

***Ключевые слова:** профориентация, профессиональное самоопределение, выбор профессии, механизм, студенческая молодежь, человеческий капитал.*

***Annotation:** This article aims to highlight the importance of vocational guidance in the development of human capital, while some of the factors leading to career growth are aimed at improving the mechanisms of professional self-determination of students.*

***Key words:** career guidance, professional self-determination, choice of profession, mechanism, student youth, human capital.*

Ta'lim olish, ishlab chiqarish tajribasini jamg'arish, sog'liqni saqlash, axborot izlash insonni ta'lim va kasbga tayyorgarlik darajasi xajmini oshiradi. Avvalo, asosiy bilim va ko'nikmalar shakllanadigan maktab bosqichida, so'ngra ma'lum bir kasbni egallash bosqichida va nihoyat, kasbiy faoliyat jarayonida amalga oshiriladi va inson kapitalidan eng samarali foydalanish kasbga muvofiq mehnat bilan ta'minlanadi, bu esa, o'z navbatida, kasbga yo'naltirish orqali yoshlarning iste'dodlari va moyilliklarini imkon qadar erta aniqlash orqali erishiladi [2].

Respublikamiz umumiy o'rta ta'lim va professional ta'lim bitiruvchilarining kasbiy o'zini o'zi belgilash masalalarini ko'rib chiqishning dolzarbligi butun dunyoda sodir bo'layotgan ijtimoiy-iqtisodiy o'zgarishlar bilan ham bog'liq. Globallashtirish jarayonlari, ilg'or texnologiyalarni joriy etish, raqamlashtirish

mehnat faoliyatining barcha sohalariga ta'sir qiladi, xodimlardan yangi vakolatlarni va birinchi navbatda, moslashuvchanlikni, zamonaviy dunyoda harakat qilish qobiliyatini talab qilad. Bunday sharoitda mamlakat hukumati inson kapitali sifatini oshirish, shu jumladan bo'lajak mutaxassislarining kasbni to'g'ri tanlashi orqali uning ahamiyati va afzalliklarini anglagan holda, ta'lim standartlarida aniq aks ettirilgan yosh avlodning xususiyatlarini hisobga olgan holda shaxsni shakllantirish va rivojlantirish vektorini belgilab beradi.

O'smirlarning yoshi va tajribasi cheklanganligi sababli birovning yordamisiz kasb tanlashga qaror qabul qilishlari ham uchraydi bu esa, kasbiy yo'lni aniqlash uchun yosh avlod kattalar tomonidan o'z vaqtida yordamga muhtojligini ko'rsatadi. Shu bilan birga ko'pchilik yoshlar har doim ham yashash joyidagi mehnat bozori ehtiyojlari, o'z vatanlarida tanlayotgan kasblarining imkoniyatlari va qiyinchiliklari haqida dolzarb ma'lumotlarga ega bo'lmaydilar. Yoshlarning migratsiya oqimi kuchayayotgan bir sharoitda bu yo'nalishda maqsadli kasb-hunarga yo'naltirish nihoyatda muhim ahamiyat kasb etadi.

Muammo shundaki, umumiy o'rta, o'rta maxsus va professional ta'lim bitiruvchilarining ko'pchiligi kasbiy ta'lim olish uchun o'z yashash joylarini tark etadilar va ularning hammasi ham qaytib kelmaydi. Natijada, yoshlarning inson kapitaliga mintaqaviy investitsiyalar bu mintaqa uchun ishlamaydi. Shu bilan birga, mintaqaviy ilm-fan yuqori sifatli inson kapitalining konsentratsiyasi hududni rivojlantirish uchun ob'ektiv afzalliklarni berishini ko'rstadi.

Shunday qilib, o'quvchi yoshlarning kasbiy o'zini o'zi belgilash mexanizmlarini takomillashtirishga qaratilgan kasb-hunarga yo'naltirish loyihalarini ishlab chiqish, ularni amalga oshirish respublikamiz umumiy o'rta, o'rta maxsus va professional ta'lim o'quvchilari bilan kasb-hunarga yo'naltirish ishlari orqali mintaqaning inson kapitalini shakllantirishning uslubiy texnikasi va vositalarini izlash hamda ilmiy asoslashni taqazo etadi.

Bir qancha olimlarning tadqiqotlari kontekstida kasbga yo'naltirishni ijtimoiy-iqtisodiy yondashuv nuqtai nazaridan ko'rib chiqilgan va quyidagi yondashuvlar doirasida kontseptuallashtirilgan [3]:

- shaxsga yo'naltirilgan - kasbga yo'naltirishni mehnatdagi shaxsiy ehtiyojlarni qondirish omili sifatida ko'rib chiqish; faol, o'zgaruvchan va ijodiy kasbiy faoliyatga yo'naltirilgan ushbu yondashuv doirasida shaxsiy rivojlanish;

- klaster - kasbga yo'naltirish muayyan sifatdagi mehnat uchun ijtimoiy ehtiyojni qondirish (funktsiyasi) sifatida qaraladi;

- faollashtiruvchi - o'quvchilarning ongli va mustaqil qurilishga ichki tayyorgarligini bosqichma-bosqich shakllantirish, ularning rivojlanish istiqbollarini (kasbiy, hayotiy va shaxsiy) sozlash va amalga oshirish, ya'ni kasbga yo'naltirish - bular shaxsiy faoliyatga imkon beradigan turli xil fan faoliyati turlaridir. mehnat taqsimoti tizimida kasb tanlash;

- tizimli - kasbiy yo'nalish, kasbiy va mehnat faoliyati sohasidagi shaxsiy imtiyozlar va mintaqaning ijtimoiy ehtiyojlarini kompleks kombinatsiyasi orqali aniqlanadi.

Bugungi zamonaviy davrda umumiy o'rta, o'rta maxsus ta'lim va professional ta'lim o'quvchilari bilan tizimli kasbga yo'naltirish bo'yicha ishlar kasbiy ta'lim (kasbiy ma'lumot va kasbiy targ'ibotni o'z ichiga oladi), kasbiy diagnostika, kasbiy maslahatlar, kasbiy tanlov va kasbiy moslashuv kabi asosiy yo'nalishlarga qaratilishi kerak [4], ularning har biri o'z maqsadiga ega bo'lib, kasb-hunarga yo'naltirish ishlarini olib borishda jamiyat taraqqiyotining zamonaviy tendentsiyalariga, ya'ni ko'pprofessionallikka, kasblararo kompetensiyalarni shakllantirishga e'tibor qaratish muhim hisoblanadi.

Shu o'rinda tadqiqotchilarning fikrlariga qo'shilgan holda biz ham ta'lim muassasalarida kasb-hunarga yo'naltirish amaliyotini to'rtta yo'nalishda tashkil etilishini taklif etamiz.

1. Profilli trening - bilim darajasini oshirish va yuqori ta'lim talablarini amalga oshirish imkoniyatini ta'minlash bilan bog'liq amaliyotlar.

2. O'qishni davom ettirish va maktab o'quv dasturidan tashqariga chiqish - turli sohalarda, ayniqsa o'quv dasturidan tashqarida ta'lim imkoniyatlarini kengaytiruvchi amaliyotlar.

3. Kasblar va ta'lim muassasalari bilan tanishish - kasbga yo'naltirish tadbirlarini tashkil etish va unda ishtirok etish, kasblar va ta'lim muassasalari bilan tanishishni o'z ichiga olgan amaliyotlar.

4. Kasbga yo'naltirish va tavsiyalar bo'yicha maslahatlar – o'quvchilar bilan individual ishlash amaliyoti, kasb tanlash, mutaxassislik va ta'lim darajasi bo'yicha maslahatlar, to'g'ridan-to'g'ri tavsiyalar orqali so'rovlarni shakllantirish[1].

Bundan tashqari kasb-hunarga yo'naltirish ishlari turli shakllariga boy bo'lib, xususan: kasbga yo'naltirish o'yinlari, mahorat darslari, art-terapiya mashqlari, munozaralar, diagnostika, ijodiy faoliyat, suhbatlar, interfaol resurslarga ega ma'ruzalar, ekskursiyalar, uchrashuvlar 14-18 yoshdagi o'quvchi yoshlar uchun foydali bo'ladi deb hisoblaymiz.

Shunday qilib, "kasb-hunarga yo'naltirish insonning kasbiy va shaxsiy o'zini o'zi belgilashini shakllantirishga yordam beradi, inson kapitalini to'plash va undan samarali foydalanish vositasi bo'lib xizmat qiladi. Bu bilan birga mamlakat va uning hududlarini barqaror ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish uchun davlat va jamiyatning sa'y-harakatlari nafaqat iqtisodiy o'sishning asosiy resursi sifatida inson kapitalini to'plashga, balki uni rivojlantirishga hamda yo'naltirishga erishish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. L. V. Babich, L. M. Suxareva, A. B. Kulakova “Proforiyentatsionniy dnevnik kak instrument formirovaniya chelovecheskogo kapitala regiona”. Jurnal, Metodologiya i metodika sotsiologicheskix issledovaniy. UDK 37.047. JEL 24. DOI 10.25205/2542-0429-2021-21-1-150-173.

2. Akramova SH.G. “Inson kapitali: mohiyati va uni o'rganishga yondoshuvlar”. Mehnat bozori jurnali. №10, 2011.

3. Sotnikova S. I., Prokudina O. A. Professional orientation in the context of the concept of lifelong education. Labor Economics, 2019, vol. 6, no. 3, p. 1059–1078. (in Russ.) DOI 10.18334/et.6.3.40858.

4. Boldina M. A., Deyeva YE. V. Ponyatiye i sushnost proforiyentatsionnoy raboti v obrazovatelnom uchrejdении // Sotsialno-ekonomicheskiye yavleniya i protsessi. 2012. № 12 (046).